
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

SZERETETTELJES KRÓNIKA

Németh István: *Házioltár*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1996

Ha Németh István riportjai, vasárnapi írásai és jegyzetei, amelyekben térségünk (kis)emberének alakja, arcéle rajzolódik ki, életének vágyakkal, küzdelmekkel, keservekkel és örömökkal is telt pillanatképei tűnnek fel, ha ezek Fellini *Az országúton* című filmjét idézték fel az olvasóban, akkor elbeszélései, amelyeket *Házioltár* című kötete foglal magában, az *Amarcordot*, Fellini másik filmjének képeit hívják elő. Nemcsak azért, mert a szerző egy helyütt (Óregapa „durranás-produkciói” kapcsán) maga is a filmről tesz említést, hanem mert ugyanaz a módszer (az emlékezés), látásmód (a gyermek élményeit újraélő felnőtt látásmódja), hangvétel (a megszőpítő szeretet derűje), közösségi háttér (ellentétekkel, indulatokkal, de együttérzéssel, összefogással is telt falusi-paraszti környezet) és korszak (a több háborúval, társadalmi és ebből kifolyólag egyéni tragédiákkal terhelt XX. század múlt évtizedei) jellemzi írásait, mint Fellini remekművét is. És természetesen ugyanaz a mély átélés, személyesség, intimitás hatja át őket.

A *Házioltár* elbeszélései (a befejező és zárószöveggel együtt) egy monumentálisnak ígérkező vajdasági magyar családregegy fejezeteit jelentik. Németh István családja történetét elsősorban, de mindannyiunk sorsrajzát is. A Németh–Kis család sokszorosán összebonyolódó történetéről, létéről, alakjairól, küszködéseiről, gyászairól és ünnepeiről mond Németh István „szerelmes” krónikát, s közben olyan tükröt tart elénk, amelyben megrendülten ismerünk önmagunkra. Mert ugyan képzelhetünk, kereshetünk és akár találhatunk is magunknak itt, e vajdasági tájban felemelőbb élményeket, fényesebb életpályákat, sorstörténeteket, törekvéseket és nevezetes épületeket, de a valóság, az itteni lét teljesebb és igazabb képe mégiscsak emez. Még akkor is, ha benne sokszor földközeliak a vágyak és a küszködések: az épületek nem is épületek, csak képzelet szőpítette szegényes emberhajlékok; az életpályának meg igen kicsiny az íve; legfeljebb a megélhetés, a túlélés mentén alakul. Németh István könyvét olvasva mégis úgy érezzük, csodálatos fények ragyogják be ezeket a történeteket. Nagy távlatok nyílnak meg előttünk. Az fró ugyanis olyan mélyen tekint bele az emberi lélek rejtelmeibe (még ha szavai szerint: „... legjobb igyekezete ellenére se tudott mélyebbre merülni a saját lelkénél”), hogy onnan a leglényegyet, a legszebb emberi értékeket képes kiemelni: Nena ragyogó ember-szeretetét, Keresztanya töretlen hitét a világban, Óregapa megfoghatatlan mosolyát, Kisóregapa soha meg nem rendülő egyenes tartását, Szüle szelídségét, az édesanya

biztonságot sugárzó lényét, az apa „Isten fakuló szemével” együttthatónak képzelt tekintetét. Csupa igaz ember: még bűneikben is esendők.

Németh István családtörténete gazdagon árnyalt, többretegű mű: önéletrajzi vallomás, társadalomkép és írói önreflexió. Azaz: a legintenzívebb, a legszemélyesebb líra, szociológiai tanulmány és esszé a regényről. Pontosabban ezeknek elemeiből összetevődő bonyolult műalkotás.

A könyvet bevezető szöveg, az *Igézet földjén* című *Nyitány*, akár egy klasszikus drámában vagy zeneműben, a hangulatteremtés gesztusa: expozíció a mű mindhárom rétegében. Egyrészt írói nyilatkozat, a szándék megnevezése: „A szerző nem családregényt ír ugyan, mégis kezdjük a szülők, a nagyszülők, a dédszülők, a nagybácsik és a nagynénik neveivel . . .” Egy olyan prózaíróval állunk itt szemben, aki – tudjuk, mert műhelytitkaiba nyújt, enged betekintést – témáját saját életéből, családjának történetéből veszi, maga is elszakíthatatlanul részese a történeteknek, minden, ami másról, róla vagy csak róla szól, ugyanakkor küzdelmet folytat tárgyával, a (család)regénnyé szerveződő élményanyagot mentené ki az elavultnak, alkalmatlannak hitt műfaj csapdájából. Ugyanezen szövegben tárul elénk a helyszín, a közeg, amely alapot, keretet képez történeteikhez. Akár hősei, helyszínei sem konstruáltak: léteztek, adottak, döbbenetesen valóságosak. Ebben rejlik a mű egyik fő hatóereje: lélegzetelállító hitelességében, őszinteségében. Az író szemszögéből nézve: az élményanyag valóságosságában, megmásíthatatlanságában, eleve elrendeltségében. Ezen a ponton lép ki az írói szándék a személyesség, a vallomás bűvköréből és nyit felénk is utat, távlatot.

Az *Öt profán ének* című központi fejezet (akár egy dráma vagy egy nagyregény középső, bonyodalmat, kulminációt hordozó felvonásai, illetve fejezetei) öt szövege, Németh István író családjának öt – a falusi-paraszti közösségben is, vagy épp azért – heroikus személyiségéről szól: Nenáról, Keresztanyáról, Öregapáról, Kisöregapáról és Apáról. Igazi hősök ők, hiszen az adott világ keretei között az emberélet próbáit, mélységeit és magasságait járják: küzdenek, csüggednek, veszítenek, győznek, felemelkednek és elbuknak. Valamennyiüket a halál perspektívájából, sőt olykor ténylegesen is a sír széléről látatja az író, temetésük, exhumálásuk, újratemetésük nyújt alkalmat életük elbeszélésehez. Sorstörténete az emberélet állomásait követve fut le előttünk, amely fordulatokhoz az egyedi lét teremt más-más szövevényt. Nena útját például áradó emberszeretete, jósága, Keresztanyáét a küzdelmes sorssal szembehelezkedő dac, kitartás határozza meg. Az emberéletnek a bölcsőtől a koporsóig vezető íve ebben az elbeszélésben rajzolódik ki legerőteljesebben, legdöbbenetesebben: a szöveg első bekezdéseiben a még leány nagynéni tartja keresztvíz alá a majdani írot, hogy a záróképekben a keresztanyja fejfáját vivő írot lássuk viszont. A lélek legmélyebb tartományaiba talán akkor merül le az író, amikor édesapja alakját, életét rajzolja meg előttünk. Valóságos megtérés-történet. A külvilág, a földrajzi térség, a beszületés tényének determináló hatása ezekben a sorokban nyer valóságos dimenziót. Az apa alakjában az örökké új világot váró, célját sosem érő eltévelyedő és megtérő vajdasági magyar kisember portréja nyer formát.

Sajátos lezárását képezi a kötetnek a *Leltár* című szöveg, amely egy valamikori kovácsműhely tárgyait veszi leltárba, mélyen benne a jelen időben. Épp ezért áraszt az egész szöveg, nemcsak a műhely lepusztultsága miatt, leromlás-, elmúlás-, megsemmisülés-szöveg. Szinte képet nyer, vízióvá alakul előttünk az érzés: „Nemcsak a falak, talán az egész műhely kísérletet tett több csillagot éjszakán, hogy elinduljon egykori mestere után . . .”

Egy végletesen letisztult hangú, nagyon megrendült, mélyen beleérező író szólal meg ezekben a szövegekben. Ugyanakkor a szeretetnek azon a hangján és fokán képes

megszólalni, amely az *egészet*, a múlt és jelen, a személyes és közösségi, a jó és a rossz bonyolult szövevényét is képes megszépíteni: Keresztanyát hófehérben, Öregapát porcukorban, az összes szereplőt a „nagy, beláthatatlan, mozdulatlan napszítta kékség” alatt láttatni.

Mondanám azt, hogy irodalmunk egyik legjelentősebb regénye van készülöben, alakul, formálódik a *Házioltár* által. De megállapítással már elkéstem. Hiszen rögvest ezekkel a szavakkal reagált a kritika. Inkább azt mondom: egyik legnagyobb, legszebb olvasmány-élményünk érlelődik irodalmunk égisze alatt. Amelyről már/majd nem lehet kritikusai objektivitással, elfogulatlanul beszélni.

BENCE Erika

SZENTKÉP ÉS NÉPÉLET KAPCSOLATA

Szilárdfy Zoltán: *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből I. 17–18. század.* Devotio Hungarorum 2. Néprajzi Tanszék, Szeged, 1995

A művészettörténész Szilárdfy Zoltánnak már a hetvenes évek vége óta jegyzett kutatási témája a népével is kapcsolatos vallási tematikájú műalkotások vizsgálata. Hiszen első ismert munkája is a pestisjárványok után született, s a népi kegyesség eredményezte kegyképtípusok elemzése. (Ezekről mivelénk, a Vajdaságban is lehetne értekezni, a Szent Rókus- vagy a Szentháromság-tisztelet hullámozó intenzitása kapcsán: szobrok állítása, kápolnák építése, templomi szentképek rendelése stb.)

A Szilárdfy által feldolgozott képzőművészeti alkotások jó része a barokk korban jött létre, s ehhez tudnunk kell, hogy a török uralom alól felszabaduló Magyarországot s az itteni újraéledő katolikus vallási intézményeket ez az akkor uralkodó stílusirányzat kerfítette hatalmába. A török előtti korból pedig szépkeves anyag maradt. S a művészetet pártoló katolikus Habsburg uralkodóház élt is a kegyes áhítat formáinak és alkalmainak terjesztésével, erősítve így, természetesen a maga társadalmi pozícióját is. De a barokk művészet terjesztésében is elévülhetetlen érdemeket szerzett. A XVII–XVIII. század folyamán megerősödik a Mária-tisztelet, új életre kelnek egykori zárándokhelyek, újabbak is jelentkeznek, felélenkül a búcsújárás. Ez a folyamat pedig magával hozza a fejletlen vidékeken is imitt-amott megjelenő első nyomdák termékeinek megjelenését a szent helyeken, közöttük a hitbuzgalmi célokat is szolgáló szentképeket, és az ún. szent ponyvát, imádságos füzetecskéket illusztrált címdallal.

Korábban, a középkorban, a festett szentképek voltak ismeretesek, melyek egy-egy templom vagy kápolna oltárképeként a szélesebb néptömegnek szóltak. Magánáhitat céljaira ilyeneket csak nemes főurak, rangos egyházi előljárók tudtak maguknak megengedni s megszerezni. A kolostorokban festett, nem mindig nagy esztétikai értékkel bíró szentképek már a szerzetesek egyéni szükségleteit elégítették ki, de ezek, egyedi példányok lévén, újfent nem voltak mindenki számára hozzáférhetőek. Tehát csak a már említett ipari fejlődés és „a sokszorosító grafikai eljárások – a fametszet, a rézmetszet, a mezzotintó, a rézkarc – megjelenésével tömegcikké, vásárokon és búcsúkon vásárolható portékává váltak a szentképek”. Használatuk a nép körében különféle volt, s a mainál különbözőbb is, hiszen nemcsak a falra függesztették őket, hanem az ágytámlára is, sőt